

İlköğretim Çalışmaları

Bütünsel Açıdan Çocuk

Editörler: Sinan OLKUN

Mehmet Engin DENİZ · Mehmet TORAN

Mehmet Hayri SARI · Halil KAMIŞLI

Editörler: Prof. Dr. Sinan OLKUN - Prof. Dr. Mehmet Engin DENİZ - Doç. Dr. Mehmet TORAN
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Hayri SARI - Dr. Öğr. Üyesi Halil KAMIŞLI

İlköğretim Çalışmaları BÜTÜNSEL AÇIDAN ÇOCUK

ISBN 978-605-80114-1-0
DOI 10.14527/9786058011410

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2019, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindex.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşabilmektedir.

I. Baskı: Aralık 2019, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Ayşe Nur Yıldırım
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler - Ankara
(0312 341 36 67)

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 25931

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Çocuğun yalnızca akademik yönüyle değil aynı zamanda sosyal, duygusal, sanatsal, sağlık ve sportif yönüyle de geliştirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda çocuğun bir şeyler öğrenmesi kadar, bir takım alışkanlıklar kazanması, müzik ve sanatla uğraşması, sosyalleşmesi, akranları ve ebeveynleri ile oynayabilmesi, iletişim kurabilmesi, kendi isteklerinin, hayallerinin peşinden koşabilmesi ona sağlanan eğitim ortamı ile doğrudan ilgilidir. Çocuğun, kendi yaşantıları yoluyla deneyim kazanabildiği, bilgi ve becerilerini geliştirebildiği, sağlıklı ve sürdürülebilir öğrenme ortamlarının oluşturulması biz eğitimcilerin en önemli görevleri arasındadır. Çocuğun esenliği açısından elzem olan böyle ortamların düşünülebilmesi, tasarlanabilmesi ve nihayetinde hayata geçirilebilmesi çok sistemli bir bilgi birikimini gerekli kılmaktadır.

İlköğretim Çalışmaları: Bütünsel Açıdan Çocuk kitabı özellikle okul öncesi eğitimden ilköğretime tüm boyutları ile çocuğun esenliğini eğitim perspektifiyle değerlendiren bir araştırma kitabıdır. Elinizdeki bu kitabın, Türkiye’de özellikle eğitim alanında çok yaygın olmayan araştırma kitapları bağlamında değerlendirildiğinde hem sorun tespiti, hem de çözüm önerilerini bilimsel bir bakış açısıyla ortaya koyabilmesi açısından eğitim araştırmalarına da önemli katkılar sunması beklenmektedir.

Türkiye’nin farklı üniversitelerinden araştırmacıların katkı sunduğu *İlköğretim Çalışmaları: Bütünsel Açıdan Çocuk* kitabı; çocuk, öğretmen, öğretim yöntemleri, eğitim ortamlarını vb. konuları farklı boyutlardan ele alan nicel, nitel, karma desen ve derleme araştırmalardan oluşmaktadır. Ayrıca kitapta yer alan tüm araştırmalar hakem değerlendirmesinden geçerek bilimsel açıdan yayımlanması uygun bulunan araştırmalardan oluşmaktadır. Bu bağlamda hem kitabın hem de kitapta yer alan araştırmaların eğitilime önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

İlköğretim Çalışmaları: Bütünsel Açıdan Çocuk kitabında yer alan 32 bilimsel araştırma 52 araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalar, 64 hakem tarafından değerlendirilmiştir. Son değerlendirmeler ise bu kitabın editörleri olan bizler tarafından yapılmıştır. Eğitilim alanında nadir kitaplar arasında yerini alacak bu araştırma kitabının araştırmacılara, uygulayıcılara ve yasa koyuculara önemli bir referans kaynağı olacağını umuyoruz.

Editörler

Prof. Dr. Sinan Olkun

Prof. Dr. Mehmet Engin Deniz

Doç. Dr. Mehmet Toran

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Hayri Sarı

Dr. Öğr. Üyesi Halil Kamışlı

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editörler: Prof. Dr. Sinan OLKUN - Uluslararası Final Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Engin DENİZ - Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet TORAN - İstanbul Kültür Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Hayri SARI - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Halil KAMIŞLI - Uluslararası Final Üniversitesi

1. Bölüm: Okul Öncesi Yaratıcı Sınıf Ortamı Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Züleyha YUVACI

H. Elif DAĞLIOĞLU - Gazi Üniversitesi

2. Bölüm: Çocukluk Korkularına Verilen Tepkiler ve Çocukluk Korkularının Nedenleri Üzerine Çocuk, Anne ve Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi

Alev ÖNDER - Bahçeşehir Üniversitesi

Özge CENGİZ - Marmara Üniversitesi

Gülşen İLÇİ KÜSMÜŞ - Marmara Üniversitesi

3. Bölüm: Okul Öncesi Dönemde Öğretmen-Çocuk İlişkisi ve Problem Davranışlar Üzerine Bir İnceleme

Rengin ZEMBAT - Maltepe Üniversitesi

Hilal YILMAZ - Marmara Üniversitesi

Gülşen İLÇİ KÜSMÜŞ - Marmara Üniversitesi

4. Bölüm: Okul Öncesi Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Öğrenen Standartlarına Yönelik Görüşleri

Başak ESER - Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi

Elif ÜNAL BOZCAN - Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi

5. Bölüm: 1970-2015 Yılları Arasında Yayımlanan Çocuk Şiir Kitaplarındaki Temel Söz Varlığı

Dilek YILDIRIM BİLGİN - Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

6. Bölüm: İlkokul İkinci ve Üçüncü Sınıf Öğrencilerinin Basamak Değeri Kavrayışları

Seyhan PAYDAR - Milli Eğitim Bakanlığı

Mehmet Hayri SARI - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

7. Bölüm: İlkokullarda Okul Sağlığı Uygulamaları: Öğretmen ve İdari Çalışan Görüşleri Üzerine Nitel Bir Çalışma

Esra TÖRE - İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

8. Bölüm: Okuma Becerilerine Yönelik Hazırlanan Etkinliklerle Yapılan Öğretimin 5. Sınıf Öğrencilerinin Okuduklarını Anlama, Okumaya Yönelik Tutum ve Okuma Motivasyonları Üzerine Etkisi
Bahar DOĞAN KAHTALI - İnönü Üniversitesi
Gülşah GENÇER - Milli Eğitim Bakanlığı
9. Bölüm: Bir Kitap İnceleme Çalışması Örneği Olarak MEB İlkokul Birinci Sınıf Müzik Ders Kitabına Eleştirel Bir Bakış
Ebru ERGÜL - Yıldız Teknik Üniversitesi
10. Bölüm: İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Fen Bilimleri Laboratuvarı Malzemelerini Tanıma Düzeyleri
Halil TAŞ - Milli Eğitim Bakanlığı
11. Bölüm: Japon İlkokul Matematik Dersi Öğretim Programının Standartlarının ve Öğretim Kılavuzunun İncelenmesi
Perihan DİNÇ ARTUT - Çukurova Üniversitesi
Hakan ULUM - Çukurova Üniversitesi
12. Bölüm: Çocuklar Masalları Neden Sever? Çocuklar Masallarda Neyi Sever? Bir Durum Çalışması
Ogün ÇAKIR - Kadırga İlkokulu
13. Bölüm: Ortaokul Öğrencilerinin Matematik Odaklı Epistemolojik İnanç Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi
Deniz KAYA - Milli Eğitim Bakanlığı
14. Bölüm: Kavramsal Değişim Metinleri, Oyun ve Drama Etkinlikleri ile Zenginleştirilmiş 5E Modelinin Öğrencilerin Fen Başarılarına Etkisi
Pınar URAL KELEŞ - Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Salih ÇEPNİ - Bursa Uludağ Üniversitesi
15. Bölüm: Bil-İste-Öğren-Anla Stratejisinin Ortaokul Öğrencilerinin Yansıtıcı Düşünme Becerilerine ve Akademik Başarılarına Etkisi
Sinem BERBER - Milli Eğitim Bakanlığı
Ayhan ÇİNİCİ - Ordu Üniversitesi
16. Bölüm: Lise Öğrencilerinin Yeme Tutumları ile Depresyon Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi
Süleyman ÇİFÇİ - Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Hatice KUMCAĞIZ - Ondokuz Mayıs Üniversitesi

- 17. Bölüm: Okuma ve Yazma Güçlüğü: Bir Eylem Araştırması**
Hayati AKYOL - *Gazi Üniversitesi*
Elçin AYZ - *Dicle Üniversitesi*
- 18. Bölüm: Türkiye'deki Kaynaştırma Eğitimi Politikalarının Değerlendirilmesi ve Bütünleştirmeye Giden Süreç**
Tansel YAZICIOĞLU - *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*
- 19. Bölüm: İşitme Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitimi Alanındaki Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi**
Tüncay TUTUK - *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*
Nevin GÜNER YILDIZ - *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*
- 20. Bölüm: Tanılamadan Eğitsel Müdahaleye Gelişimsel Diskalkuli**
Yılmaz MUTLU - *Muş Alparslan Üniversitesi*
Sinan OLKUN - *Uluslararası Fırat Üniversitesi*
- 21. Bölüm: Okuma ve Yazma Güçlüğü'nün Giderilmesine Yönelik Bir Öğretmen Araştırması**
Eren ZORLU - *Gazi Üniversitesi*
Hayati AKYOL - *Gazi Üniversitesi*
- 22. Bölüm: Öğretmenlerin Farklılıklara Saygı Düzeylerini Yordaması Açısından Duygusal Yönetim Stratejilerinin İncelenmesi**
Yücel ÖKSÜZ - *Ondokuz Mayıs Üniversitesi*
Elif GÜVEN DEMİR
- 23. Bölüm: Metin Yapısına Dayalı Okuma Öğretimine İlişkin Ölçütler Önerisi**
Şükran DİLİDÜZGÜN - *İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa*
Şerife GENÇ - *İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa*
- 24. Bölüm: Öğretmen Algılarına Göre Örgütsel Özdeşleşme, İş Performansı ve Psikolojik Kırılma Arasındaki İlişki**
Şule POLAT - *Milli Eğitim Bakanlığı*
Könül ABASLI - *UNEC Business School*
- 25. Bölüm: Sınıf ve Okul Öncesi Öğretmenliği Programlarının Kodlama/ Programlama Eğitimi Kavramları Açısından İncelenmesi**
Mesut ÖZONUR - *Çukurova Üniversitesi*

- 26. Bölüm: Mikro Öğrenme Platformları**
Mehmet İsmail SOLMAZ - Çukurova Üniversitesi
- 27. Bölüm: Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının KPSS Fen Bilimleri Öğretmenliği ÖABT Sorularını Cevaplama Durumlarının ve Sınava Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi**
Elvan İNCE AKA - Gazi Üniversitesi
Mehmet YILMAZ - Gazi Üniversitesi
Ferhat KARAKAYA - Yozgat Bozok Üniversitesi
- 28. Bölüm: Sosyal Problem Çözme Becerisinde Sosyal Zekânın Rolü**
Ahmet BEDEL - Maltepe Üniversitesi
Ahmet Burak ERCAN
Erva TAŞCI
- 29. Bölüm: İlköğretim Programlarının Çevre Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi**
Halil KAMIŞLI - Uluslararası Fındal Üniversitesi
- 30. Bölüm: Öğretmen Adayları İçin Eleştirel Düşünme Becerileri Öğretim Programı İhtiyaç Analizi**
Hülya YILDIZLI - İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
- 31. Bölüm: Değişim, Dönüşüm ve Gelişim Sürecinde Türkiye’de İlköğretim Programları**
Süleyman ÇELENK - Lefke Avrupa Üniversitesi
- 32. Bölüm: Destek Eğitim Odalarına İlişkin Okul Müdürlerinin Görüşleri**
Tansel YAZICIOĞLU - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölüm ve Yazarları	iv
1. BÖLÜM OKUL ÖNCESİ YARATICI SINIF ORTAMI ÖLÇEĞİ GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI.....	1
2. BÖLÜM ÇOCUKLUK KORKULARINA VERİLEN TEPKİLER VE ÇOCUKLUK KORKULARININ NEDENLERİ ÜZERİNE ÇOCUK, ANNE VE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ.....	23
3. BÖLÜM OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE ÖĞRETMEN-ÇOCUK İLİŞKİSİ VE PROBLEM DAVRANIŞLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	41
4. BÖLÜM OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN 21. YÜZYIL ÖĞRENEN STANDARTLARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ.....	55
5. BÖLÜM 1970-2015 YILLARI ARASINDA YAYIMLANAN ÇOCUK ŞİİR KİTAPLARINDAKİ TEMEL SÖZ VARLIĞI.....	75
6. BÖLÜM İLKOKUL İKİNCİ VE ÜÇÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN BASAMAK DEĞERİ KAVRAYIŞLARI.....	97
7. BÖLÜM İLKOKULLARDA OKUL SAĞLIĞI UYGULAMALARI: ÖĞRETMEN VE İDARİ ÇALIŞAN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ÇALIŞMA.....	117
8. BÖLÜM OKUMA BECERİLERİNE YÖNELİK HAZIRLANAN ETKİNLİKLERLE YAPILAN ÖĞRETİMİN 5. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN OKUDUKLARINI ANLAMA, OKUMAYA YÖNELİK TUTUM VE OKUMA MOTİVASYONLARI ÜZERİNE ETKİSİ.....	133
9. BÖLÜM BİR KİTAP İNCELEME ÇALIŞMASI ÖRNEĞİ OLARAK MEB İLKOKUL BİRİNCİ SINIF MÜZİK DERS KİTABINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ...153	
10. BÖLÜM İLKOKUL DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN FEN BİLİMLERİ LABORATUVARI MALZEMELERİNİ TANIMA DÜZEYLERİ.....	173
11. BÖLÜM JAPON İLKOKUL MATEMATİK DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ STANDARTLARININ VE ÖĞRETİM KILAVUZUNUN İNCELENMESİ.....	193
12. BÖLÜM ÇOCUKLAR MASALLARI NEDEN SEVER? ÇOCUKLAR MASALLARDA NEYİ SEVER? BİR DURUM ÇALIŞMASI.....	213
13. BÖLÜM ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK ODAKLI EPİSTEMOLOJİK İNANÇ DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ.....	227
14. BÖLÜM KAVRAMSAL DEĞİŞİM METİNLERİ, OYUN VE DRAMA ETKİNLİKLERİ İLE ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ 5E MODELİNİN ÖĞRENCİLERİN FEN BAŞARILARINA ETKİSİ.....	249

15. BÖLÜM BİL-İSTE-ÖĞREN-ANLA STRATEJİSİNİN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN YANSITICI DÜŞÜNME BECERİLERİNE VE AKADEMİK BAŞARILARINA ETKİSİ.....	267
16. BÖLÜM LİSE ÖĞRENCİLERİNİN YEME TUTUMLARI İLE DEPRESYON DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	293
17. BÖLÜM OKUMA VE YAZMA GÜÇLÜĞÜ: BİR EYLEM ARAŞTIRMASI....	309
18. BÖLÜM TÜRKİYE’DEKİ KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ VE BÜTÜNLEŞTİRMEYE GİDEN SÜREÇ	333
19. BÖLÜM İŞİTME YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERİN EĞİTİMİ ALANINDAKİ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ.....	353
20. BÖLÜM TANILAMADAN EĞİTSEL MÜDAHALEYE GELİŞİMSEL DİSKALKULİ.....	369
21. BÖLÜM OKUMA VE YAZMA GÜÇLÜĞÜNÜN GİDERİLMESİNE YÖNELİK BİR ÖĞRETMEN ARAŞTIRMASI	385
22. BÖLÜM ÖĞRETMENLERİN FARKLILIKLARA SAYGI DÜZEYLERİNİ YORDAMASI AÇISINDAN DUYGUSAL YÖNETİM STRATEJİLERİNİN İNCELENMESİ	409
23. BÖLÜM METİN YAPISINA DAYALI OKUMA ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN ÖLÇÜTLER ÖNERİSİ.....	427
24. BÖLÜM ÖĞRETMEN ALGILARINA GÖRE ÖRGÜTSEL ÖZDEŞLEŞME, İŞ PERFORMANSI VE PSİKOLOJİK KIRILGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİ	451
25. BÖLÜM SINIF VE OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMLARININ KODLAMA/PROGRAMLAMA EĞİTİMİ KAVRAMLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ	427
26. BÖLÜM MİKRO ÖĞRENME PLATFORMLARI.....	487
27. BÖLÜM FEN BİLİMLERİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ KPSS FEN BİLİMLERİ ÖĞRETMENLİĞİ ÖABT SORULARINI CEVAPLAMA DURUMLARININ VE SINAVA YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ....	499
28. BÖLÜM SOSYAL PROBLEM ÇÖZME BECERİSİNDE SOSYAL ZEKÂNIN ROLÜ	517
29. BÖLÜM İLKÖĞRETİM PROGRAMLARININ ÇEVRE EĞİTİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	531
30. BÖLÜM ÖĞRETMEN ADAYLARI İÇİN ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİ ÖĞRETİM PROGRAMI İHTİYAÇ ANALİZİ.....	541
31. BÖLÜM DEĞİŞİM, DÖNÜŞÜM VE GELİŞİM SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE İLKÖĞRETİM PROGRAMLARI	567
32. BÖLÜM DESTEK EĞİTİM ODALARINA İLİŞKİN OKUL MÜDÜRLERİNİN GÖRÜŞLERİ	593
YAZARLAR HAKKINDA.....	617

7. BÖLÜM

İLKOKULLARDA OKUL SAĞLIĞI UYGULAMALARI: ÖĞRETMEN VE İDARİ ÇALIŞAN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ÇALIŞMA

Esra TÖRE - İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Okul sağlığı, öğrencilerin ve okul çalışanlarının sağlığının değerlendirilmesi, geliştirilmesi, sağlıklı okul yaşamının sağlanması ve sürdürülmesi, öğrenciye ve dolayısıyla topluma sağlık eğitiminin verilmesi için yapılan çalışmaların tümü olarak tanımlanmaktadır. Bu araştırmanın amacı, ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin ve okul idari personelinin okul sağlığı uygulamaları konusundaki görüşlerini incelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma grubu ikisi devlet biri ise özel okul olmak üzere üç farklı ilkokuldaki toplam 9 çalışandan oluşmaktadır. Devlet okulları seçilirken bir okulun sosyoekonomik olarak dezavantajlı, diğer okulun ise avantajlı bölgede olmasına dikkat edilmiştir. Araştırma sonucunda okul sağlığı uygulamalarının okulun türüne, okulun bulunduğu yerleşim yerindeki sosyoekonomik düzeye göre farklılık gösterdiği, katılımcıların “okul sağlığı” kavramını “öğrenci sağlığı”na yakın tanımladıkları, okullarda gerçekleşen okul sağlığı uygulamalarının “öğrenci sağlığı” ve “okul çevresi” düzenlemeleri ağırlıklı olduğu, “sağlık eğitimi” ve “çalışan sağlığı” alanında yapılan çalışmaların ise yetersiz olduğu bulunmuştur. Okul hemşiresi ve ilkokullarda beden eğitimi öğretmeni istihdamının etkili olacağı düşünülmektedir.

Giriş

Okullar çocuk ve gençlerin daha sağlıklı, daha uzun, daha konforlu ve daha fazla üretken bir hayat sürmeleri amacıyla eğitim ve öğretim gördükleri binalar ve kurumlardır. Sağlık, “Yalnızca hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hali” olarak tanımlanmaktadır (Gift ve Atchison, 1995). Okul sağlığı, öğrencilerin ve okul çalışanlarının sağlığının değerlendirilmesi, geliştirilmesi, sağlıklı okul yaşamının sağlanması ve sürdürülmesi, öğrenciye ve dolayısıyla topluma sağlık eğitiminin verilmesi için yapılan çalışmaların tümü olarak tanımlanmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2008). Öğrencilerin sağlığını değeren-

dirmek, korumak ve geliştirmek için yapılan çalışmaların tümü okul sağlığı programları olarak tanımlanır (Baranowski vd., 2000). Halk sağlığı açısından önemli bir kavram olan okul sağlığı, dünyada 1800'lü yıllarda zorunlu eğitim kanununun yürürlüğe girmesi ile önem kazanmaya başlamıştır (Vince-Whitman vd., 2000). Okul sağlığı hizmetlerinin amacı, toplumda okul çağındaki bütün çocukların mümkün olan en iyi bedensel, ruhsal ve sosyal sağlığa kavuşmalarını sağlamak ve sürdürmek, böylece çocukların, dolayısıyla toplumun sağlık düzeyini yükseltmektir (Akış vd., 2003).

ABD'de okul sağlığı profilini ortaya çıkaran kapsamlı bir araştırma, okul sağlığı uygulamalarını 5 bileşen etrafında şekillenmiştir. İlk bileşen sağlık eğitimidir. Sağlık eğitimi, öğrencilerde sağlığı tehdit eden davranışları azaltmak, sağlıklı yaşamı destekleyen davranışları arttırmak için gerekli bilgi tutum ve becerileri edinme fırsatı verir. İkinci bileşen olan beden eğitimi, öğrencilerin çeşitli ortamlarda ve planlı olarak müfredat içerisinde deneyimleyebilecekleri aktiviteleri sunar. Üçüncü bileşen olan sağlık servisleri, öğrencilerin sağlık durumlarını değerlendirir, korur ve iyileştirir. Bu servisler bir taraftan bulaşıcı hastalıklardan korunma gibi önleyici hizmetleri yerine getirirken, diğer taraftan yaralanmalar gibi acil durumlarda müdahale edilmesini sağlar. Güvenli okul ortamının sağlanması, aile, birey ve topluma eğitim ve danışmanlık verilmesi de sağlık servislerinin görevleri arasındadır. Dördüncü bileşen olan sağlıklı ve güvenli okul çevresi, okulun kültürünü, psiko-sosyal iklimini ve estetik yapılanmayı ifade eder. Son bileşen olan aile ve toplum katılımı ise öğrencilerin öznel iyi oluş ve sağlık durumlarını daha iyi hale getirmek için okul, aile ve toplumun bir arada çalışması anlamına gelmektedir (Brenner vd., 2011).

Kanada'da kapsamlı okul sağlığı, "öğrencilerin eğitimsel çıktılarını desteklemek amacı ile planlanan, bütünlüştürülen okul sağlığı uygulamaları" olarak tanımlanır. Kapsamlı okul sağlığı uygulamaları, öğrenme ve öğretme, sosyal ve fiziksel çevre, sağlıklı okul politikası, ortaklıklar ve servisler olmak üzere 4 dayanaktan oluşmaktadır (Veugelers ve Schwartz, 2010). Öğrenme ve öğretme boyutunda beslenme, beden eğitimi gibi alanlarda öğretmen eğitimleri ön plandadır. Sağlıklı bir çevrenin oluşturulması amacı ile akran öğrenmesi kullanılarak sınıfta yemek pişirme etkinliklerine, öğrenci liderlik programlarına yer verilmektedir (Lister-Sharp, vd., 1999). Okul beslenme politikaları ve rehberi gibi okul sağlığına yön veren politika çıktıları ile sağlıklı davranışlar ödüllendirilmektedir. Son anahtar kavram olarak görülen aile katılımı ile özellikle sıcak yemek beslenmesi desteklenmektedir (Stewart, 2008).

Türkiye'de okul sağlığı uygulamaları Sağlık Bakanlığı'nın önderliğinde Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içerisinde gerçekleştirilmektedir. Ön planda olan başlıca okul sağlığı uygulamaları sağlık taramaları, bulaşıcı hastalıklar ile savaş, kazaları

önleme ve ilk yardım, sağlık eğitimi, okul spor çalışmaları, akut ve kronik hastalığı olan öğrencilerin izlenmesi, okul binalarının fiziki yapısının ve temizliğinin takip edilmesi, okul çalışanlarının sağlığının izlenmesi olarak özetlenebilir (Başar, 2008).

Çağdaş okul sağlığı hizmetlerinin öğrenci sağlığı, okul çevresi, sağlık eğitimi ve okul çalışanlarının sağlığı olmak üzere dört boyutu vardır (Sağlık Bakanlığı, 2008):

Öğrenci Sağlığı: Sağlığı korumayı, geliştirmeyi, hastalıkları önlemeyi, sağlık sorunlarını saptayarak kesin tanıya varmayı, gerekli ise tedavi etmeyi, ani gelişen hastalıklar ile yaralanmalara acil bakım sağlamayı, sağlıkla ilgili eğitim ve danışmanlığı içerir. Öğrenci sağlığı kapsamında okula kayıt muayenesi, aralıklı fizik muayeneler, bulaşıcı hastalıklarla savaş, kazaları önleme ve ilkyardım çalışmaları yer almaktadır.

Okul Çevresi: Okul çevresi deyimini, okulun yeri, mutfak ve yemekhanenin uygunluğu, binası, etrafı, toplumsal çevresi, alt yapı kurumları, oyun alanları, su sağlanması, çöplerin yok edilmesi, tuvaletler, ısıtma ve havalandırma, aydınlatma, sıralar ve sınıfların büyüklüğü gibi konuları içerir.

Sağlık Eğitimi: Öğrenci, öğretmen ve veliler olmak üzere başlıca üç hedef grup vardır. Sağlık çalışanlarının temel sorumluluklarının başında, hedef grupların sağlık eğitimlerinin yapılması gelmektedir. Sağlık çalışanlarının, öğretmen ve veliler ile işbirliği yaparak, öğrencilerin evde ve okuldaki sağlık eğitimlerinin birbirini tamamlayacak şekilde olmasını sağlaması gerekir. Sağlık eğitiminde, öğrenciye öncelikle kendi sağlığını geliştirme ve sürdürme sorumluluğunu edinmesi ve ayrıca diğer kişilerin sağlığının korunmasında sorumluluğu paylaşması da öğretilmelidir.

Okul Çalışanlarının Sağlığı: Başta öğretmenler olmak üzere bütün okul çalışanları bu kapsamda yer almaktadır. Okul ortamı, çalışanların sağlığını etkileyebileceği gibi, dolaylı olarak öğrencilerin okul başarılarını da etkileyebilmektedir. Öğretmenlerin güvenli bir ortamda çalışmaları; rahat, huzurlu ve sağlıklı olmaları, öğrencilerin okul başarısının artmasının yanı sıra ruhsal gelişimleri üzerinde de olumlu etkiye sahiptir.

Okul sağlığına yönelik çalışmalar, ilkokul dönemindeki çocukların büyüme-gelişme, görme, işitme sorunları olduğunu; üst solunum yolu enfeksiyonları, kötü ağız hijyeni, beslenme ve paraziter hastalıklar yönünden risk altında olduklarını göstermektedir. Türkiye’de yapılan çalışmalarda ise okul çağı çocuklarının en yaygın sorunları arasında büyüme-gelişme, görme kusuru, paraziter hastalıklar ve ağız-diş sağlığı sorunları yer almaktadır (Akış vd., 2003; Aydemir, 1991; Nahçıvan vd., 2000).

Okul sağlığı uygulamalarının yürütülmesinde öğretmen en önemli role sahiptir. Okullarda sağlık eğitiminin sağlık personelinin danışmanlığında, öğret-

menler tarafından yapılması en etkili yoldur. Yeterli sağlık bilgisiyle donanmış olan öğretmen, hemşire ve hekime katkısı fazladır (Genç, 2009). Görme taramaları, vücut ağırlığı-boy uzunluğu ölçümleri, kayıtların tutulması ve aile ile işbirliği konularında öğretmen, sağlık personeline yardımcı olur. Erken çocukluk çağında özbakım becerilerinin kazandırılması, hastalıkların erken tanılanabilmesi için yönlendirmelerin yapılması, sağlıklı beslenme ve spor bilincinin kazandırılması, sınıf öğretmenlerinin okul sağlığı alanındaki çalışmaları arasındadır. Okullarda karşılaşılan acil durumlarda sağlık personeli olay yerine ulaşınca kadar ya da birey sağlık kurumuna ulaştırılınca kadar, öğretmenin müdahalesi önem taşımakla birlikte, öğretmenlerin bu gibi durumlar için eğitilmeleri, oldukça önemlidir (Soslu vd., 2018).

Avrupa'da Sağlığı Geliştiren Okullar Ağı Projesi (ASGOP); Dünya Sağlık Örgütü, Avrupa Konseyi ve Avrupa Komisyonu tarafından mali ve teknik yönden desteklenen ve Avrupa'da 40'dan fazla ülkede uygulanmakta olan bir araştırma geliştirme projesidir. Bu proje kapsamında Avrupa ülkelerinde gençlerin sağlığının geliştirilmesi için okullar ağı oluşturulmaktadır. Türkiye de ASGOP'a 1995 yılında dâhil olmuş ve proje kapsamında 2005 yılında 81 ilde 208 ilköğretim okulu yer almıştır (Ulutaşdemir, Balsak ve Çopur, 2016). Projenin değerlendirmesi üzerine araştırma yapan Küçüksüleymanoğlu (1999), proje kapsamında yer alan ve almayan okullarda bulunan öğrencilerin okullarında sağlıkla ilgili yürütülen uygulamaların yeterliği ile ilgili görüşleri arasında anlamlı farklılıklar olduğunu saptamıştır. Projeye dâhil olan okullarda özellikle ilkyardım bilgisi ve ekip çalışması alanında ilerlemelerin olduğu görülmüştür.

Okul sağlığı programlarında Milli Eğitim Bakanlığı kapsamında İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri, Rehberlik ve Araştırma Merkezleri, Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı kapsamında kaymakamlık, İlçe Emniyet Müdürlükleri, sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu, belediyeler, üniversiteler, uzmanlık dernekleri ve sivil toplum kuruluşları gibi kurumlar rol almaktadır. Bu kuruluşların işbirliğiyle, ülkemizin değişik illerinde çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Ancak bu çalışmaların ülke geneline yaygınlaşması ve devamlılığı her zaman istenen düzeyde olamamaktadır (Gündüz ve Albayrak, 2014).

Son yıllarda Türkiye'de Güvenli Okul, Beslenme Dostu Okul, Beyaz Bayrak Programı gibi pek çok program ile okullar okul sağlığı uygulamalarına özendirilmekte ve bir standart oluşturulmaya çalışılmaktadır. Alanyazına bakıldığında uygulamada oldukça yaygın olan bu çalışmaların etkililiğini inceleyen araştırmaların olmadığı görülmektedir. Bir diğer durum ise okul sağlığı alanında yapılmış çalışmaların daha çok halk sağlığı alanındaki uzmanlar tarafından yapıldığı, eğitimcilerin bu alanda yaptıkları çalışmaların sayısının az olduğudur. Sağlık hizmetleri-

nin yalnızca “sağlık sektörü” tarafından yürütülemeyecek kadar kapsamlı olduğu ve bu hizmetlerin yürütülmesinde ve geliştirilmesinde sektörler arası eşgüdümün sağlanması gerektiği görüşü, çağdaş sağlık anlayışı kapsamında da yer almaktadır (Soyluoğlu, 2003). Bu gerekçe ile okul sağlığı uygulamalarının öğretmenler başta olmak üzere okul çalışanları tarafından değerlendirilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin ve okul idari personelinin okul sağlığı uygulamaları konusundaki görüşlerini incelemektir. Ana amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğretmenler ve okul idari çalışanları okul sağlığını nasıl tanımlamaktadır?
2. Okullarda gerçekleştirilen okul sağlığı uygulamaları nelerdir?
3. Okullarda gerçekleştirilen en başarılı okul sağlığı uygulamaları nelerdir?
4. Okullarda okul sağlığı uygulamalarını olumsuz etkileyen faktörler nelerdir?
5. Okul sağlığı uygulamaları okulun devlet okulu ya da özel okul olmasına göre farklılık göstermekte midir?
6. Okul sağlığı uygulamaları okulun sosyoekonomik açıdan dezavantajlı bölgede ya da avantajlı bölgede olmasına göre farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Özel okullarda ve devlet okullarında görev yapan sınıf öğretmenlerinin ve idari çalışanlarının okul sağlığı uygulamaları konusundaki görüşlerini incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, araştırma konusunun doğasına uygun olarak Olgubilim/Fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgular; yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Olgularla günlük yaşantıda sık sık karşılaşılrsa da bu tanışıklık onların tam olarak anlaşıldığı anlamına gelmez. İnsanlara tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamının kavranamadığı olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için, Olgubilim iyi bir araştırma zemini oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Veri Toplama Aracı

Araştırma verilerinin toplanmasında nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmede araştırmacı, görüşme sorularını önceden hazırlar, kişilere sınırlı (kısmi) bir esneklik sağlayarak soruları yeniden düzenleyebilir. (Yıldırım ve Şimşek, 2005; Kılınc, 2007; Karasar, 2009).

Görüşme formu ilgili alanyazın incelenerek hazırlanmış, ikisi eğitim yönetimi alanında biri ise sağlık alanında çalışan 3 uzmanın görüşüne başvurulmuş, amaca göre hazırlanan sorular alanda çalışmaya devam eden 3 öğretmene yöneltilerek soruların anlaşılabilirliği test edilmiştir. Bu esnada sorular amaca uygunluk, anlaşılabilirlik ve işlerlik boyutları ile değerlendirilmiştir. Soru formunun geçerlilik ve güvenilirliği tekrarlı sorular sorma, ayrıntılı alıntılar yapma, ayrıntılı analiz, ayrıntılı betimleme ve katılımcı teyidi (geribildirim/dönüt) alma stratejileri ile artırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, veri toplama araçlarının hazırlanmasından, uygulama ve analiz aşamasına kadar araştırma süreci ayrıntılarıyla açıklanarak geçerlik ve güvenilirlik artırılmaya çalışılmıştır. Nitekim Yıldırım ve Şimşek (2005), veri toplama sürecinin ayrıntılı olarak rapor edilmesi ve araştırmacının sonuçlara nasıl ulaşıldığını açıklamasının nitel bir çalışmada geçerliğin önemli ölçütlerinden birisi olduğunu belirtmiştir. Araştırmacı araştırma sorularını katılımcılara sormuş, yanıtlar katılımcıların izni dâhilinde ses kaydına alınmıştır. Ses kayıtları yazıya dökülmüş ve çözümlenmiştir. Görüşme sonucunda elde edilen verilerin çözümlenmesinde nitel veri analizi tekniklerinden betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz yapılırken, elde edilen veriler temalara göre özetlenip yorumlanmıştır.

Araştırma Grubu

Örneklem büyüklüğü ile ilgili kesin bir sayı ölçütünün olmadığı nitel çalışmalarda (Hackett ve Schwarzenbach, 2016) örneklem büyüklüğü yerine, örneklemin araştırmacının gereksinim duyduğu bilgi miktarını karşılayıp karşılamadığı üzerinde durulmaktadır (Türnüklü, 2000). Ayrıca araştırmacıların, katılımcı sayısını belirlerken zaman, maliyet, kaynağa erişebilme durumlarını dikkate almaları da gerekmektedir (Hackett ve Schwarzenbach, 2016). Araştırmacı tarafından söz konusu durumların yanı sıra 3 farklı okul tipinde çalışmakta olan katılımcıların çalışma grubundaki varlığı esas alınmıştır. Bu doğrultuda araştırma grubu ikisi devlet biri ise özel okul olmak üzere üç farklı ilkokuldaki toplam 9 çalışandan oluşmaktadır. Devlet okulları seçilirken bir okulun sosyoekonomik olarak dezavantajlı, diğer okulun ise avantajlı bölgede olmasına dikkat edilmiştir. Katılımcıların yedisi farklı

sınıf düzeylerinde öğretmen, ikisi okul müdür yardımcısı, biri ise tam zamanlı çalışan okul hemşiresidir. Araştırma etiği çerçevesinde katılımcıların gönüllü olmasına özen gösterilmiştir. Bir diğer dikkat edilen etik ilke ise gizlilik ve anonimlik. Gizlilik, araştırma katılımcısının kimliğini ortaya koyabilecek her türlü öğenin araştırma kayıtlarından çıkarılması girişimi iken; anonimlik, araştırmaya katılan kişilerin isimsiz kalmasıdır (Aydın, 2006). Çalışma grubunda tek bir okul hemşiresinin olması, devlet okullarında okul hemşiresinin olmamasından kaynaklanmaktadır. Katılımcıların yaşları 29 ile 64 arasında farklılık göstermektedir (Tablo1).

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyeti	Yaş	Kıdem	Branş
A (DD)	Erkek	35	13	Müdür Yardımcısı
B (DD)	Kadın	29	7	Sınıf Öğretmeni (3. sınıf)
C (DD)	Kadın	30	7	Sınıf Öğretmeni (3. sınıf)
D (AD)	Kadın	59	39	Sınıf Öğretmeni(4.sınıf)
E (AD)	Erkek	58	37	Sınıf Öğretmeni (1.sınıf)
F (AD)	Kadın	40	18	Sınıf Öğretmeni(2.sınıf)
G (AD)	Erkek	42	17	Müdür Yardımcısı
H (Ö)	Kadın	63	41	Sınıf Öğretmeni(1.sınıf)
I (Ö)	Kadın	64	47	Sınıf Öğretmeni(4.sınıf)
İ (Ö)	Kadın	51	33	Okul Hemşiresi

Açıklamalar: DD-Dezavantajlı devlet okulu

AD- Avantajlı devlet okulu

Ö -Özel okul

Verilerin Çözümlemesi

Nitel verilerin analize hazırlanmasında ilk olarak yanıtların tamamı metin halinde verilere dönüştürülmüştür. Araştırmacının verileri yakından tanınması ve veriye hâkim olması çok önemli olduğu için (Kabakçı ve Yurdakul, 2016) verilerin dökümü birebir araştırmacı tarafından yapılmıştır. Verilerin çözümlemesinde ise içerik analizinden yararlanılmıştır. İçerik analizinde, temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunu okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktadır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu yolla veriler tanımlanmaya, verilerin içinde saklı olabilecek gerçekler ortaya çıkarılmaya çalışılır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Temalar altında verilen yanıtların sıklık düzeyleri değerlendirilmiştir. Temalar belirlenirken

temaların verilen tüm yanıtları kapsamına dikkat edilmiştir. Yanıtların yalnızca bir tema altında yer almasına ve temaların birbirinden bağımsız olmasına özen gösterilmiştir.

Araştırmayı yürüten araştırmacı, bu işlemleri gerçekleştirirken kendisinden bağımsız olarak bir araştırmacının da aynı işlemi gerçekleştirmesini sağlamıştır. Daha sonra bir araya gelen araştırmacılar, farklı temalar altında değerlendirdikleri görüşler üzerinde tartışarak uzlaşmaya varmışlardır. Bu sayede araştırmanın iç geçerliği sağlanmıştır. Araştırmanın dış geçerliğinin sağlanması için, araştırmanın yöntemi ayrıntılı bir şekilde tanımlanmıştır. Ayrıca araştırmaya birden fazla araştırmacının katılması, araştırma sürecinin açık bir şekilde ortaya konması, ham verilerin saklı olması, araştırma verileri ile araştırmacının mesleki yaşantısında yaptığı gözlemlerle uyuşması ve teyit edilmesi nitel araştırmada güvenilirlik ölçütlerini (Yıldırım ve Şimşek, 2005) karşılamaktadır.

Bulgular

Katılımcıların, görüşme formunda bulunan açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar soru bazında ayrı ayrı incelenmiş, her bir soru için öncelikle ana temalar ve bu ana temaları şekillendiren alt temalar belirlenmiştir.

1. soruda katılımcı olan öğretmen ve okul idari çalışanlarına “okul sağlığını nasıl tanımladıkları” sorulmuştur. Katılımcıların verdiği yanıtlar Tablo 2’de görüldüğü gibi 7 tema altında toplanmıştır. En fazla tekrar eden temanın “sağlıklı beslenme” ve “tuvalet temizliği ve hijyen” olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Öğretmenler ve Okul İdari Çalışanlarının Okul Sağlığı Tanımlamaları

Tema	f
Sağlıklı beslenme	5
Tuvalet temizliği ve hijyen	4
Kişisel temizlik ve özbakım	2
Bulaşıcı hastalıklardan korunma	2
Fiziksel aktivite	1
Öğrenci ve öğretmen sağlığı	1
İş kazaları	1

Öğretmenlerin ve okul idari çalışanlarının okul sağlığı kavramına dair tanımlamalarına ilişkin betimleyici bazı ifadeler ekte verilmektedir.

“1600 kişilik büyük bir kompleks burası, küçük çaplı bir köy diyelim yani. Burada öğrencilerin birbirleriyle etkileşimi çok fazla. Öğrencilerin burada rahatsız-

lanmaları hastalanmaları hastalık taşımaları çok çok olası. Bunun için çocuklarda sağlıklı bir ortam oluşturmanın yolu bireysellikten geçiyor.” (DD, 35, MY)

“Okulun sağlıklı bir ortamı var mı, okulda bulunan çalışanların öğrencilerin sağlığını tehdit eden bir durum var mı, bu geliyor aklıma. İş kazası gibi şeylerin olması olanaklı mı, tuvaletler, sağlık kurallarına hijyen kurallarına uygun mu?” (AD, 59, SÖ.)

“Öncelikle öğrencilerin var olan temizliği tutabilmesi. Okulu temiz tutabilmesi. El temizliği, yemek öncesi ve sonrası bakım” (Ö, 64, SÖ).

Katılımcıların verdiği yanıtlar göz önüne alındığında okul sağlığını daha çok öğrenci sağlığı ve okul çevresi alt boyutları ile tanımladıkları görülmektedir. Sağlık eğitimi ve çalışan sağlığı alt boyutlarını ise tanımlamalar içerisinde yer almamıştır. Okul sağlığını tanımlanmasında kullanılan ifadelerin okul türüne göre değişiklik göstermediği görülmektedir.

2. soruda katılımcılara “okullarda gerçekleştirilen okul sağlığı uygulamalarının neler olduğu” sorulmuştur. Katılımcıların verdiği yanıtlar Tablo 3’de görüldüğü gibi 14 tema altında toplanmıştır. En fazla tekrar eden temanın “fiziksel aktiviteler”, “beslenme takibi” ve “sağlık taramaları” olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Okullarda Gerçekleştirilen Okul Sağlığı Uygulamaları

Tema	f
Fiziksel aktiviteler	9
Beslenme takibi	8
Sağlık taramaları	5
Boy-kilo ölçümü	4
Öğrenci tanıma formu	3
Okul sütü	3
Beyaz Bayrak	3
Kuru üzüm dağıtımı	2
Aşı takibi	2
Veli seminerleri	2
Çalışan check-up ı	2
Hijyen eğitimi	1
Acil durum müdahalesi ve yönlendireme	1
EKO Okul	1

Öğretmenlerin ve okul idari çalışanlarına göre okullarda gerçekleştirilen okul sağlığı uygulamaları incelendiğinde; dezavantajlı devlet okulunda daha fazla öz-

bakım, hijyen ve beslenme üzerinde durulduğu, avantajlı devlet okulunda ve özel okulda ise bu süreçleri velilerin tamamlaması nedeni ile çalışma alanının daraldığı görülmektedir. Öğretmenlerin ve okul idari çalışanlarının okullarda gerçekleştirilen okul sağlığı uygulamalarına dair *betimleyici* bazı ifadeleri şunlardır:

“Hafta da en az 2 kez banyo yapıyorlar. Yazın her gün banyo yapanlar var. Ailelerine zaten rahatsız olduklarında söylüyorlar. Bitle karşılaşmadım.” (AD, 40, SÖ).

“Ailelerin çocuklarını yanlış eğitmesi. Kendi evlerinde hiçbir şey atmazken evlerinin dışında atma özgürlüğüne sahip yetişmişler. Yani orası bizim evimiz değil, hiç de önemli değil dışarda çok rahat çöp atabilen genel çoğunlukla bir toplumuz. Okulu sahiplenmiyor. Sınıfını sahiplenmiyor.» (Ö,64,SÖ).

3. soruda katılımcılara “okullarda gerçekleştirilen en başarılı okul sağlığı uygulamaları” sorulmuştur. Katılımcıların verdiği yanıtlar Tablo 4’de görüldüğü gibi 8 tema altında toplanmıştır. En fazla tekrar eden temanın “fiziksel aktivite yarışları” olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Okullarda Gerçekleştirilen En Başarılı Okul Sağlığı Uygulamaları

Tema	f
Fiziksel aktivite yarışları	2
EKO Okul	1
Beslenme Dostu Okul	1
Kuru üzümü ve sütü dağıtımı	1
Tiyatro egzersizleri	1
Okul gezileri	1
Okul güvenliğini sağlanmış olması	1
Sabah kahvaltısı	1

4. soruda katılımcılara “okul sağlığı uygulamalarını olumsuz etkileyen faktörler” sorulmuştur. Katılımcıların verdiği yanıtlar Tablo 5’de görüldüğü gibi 10 tema altında toplanmıştır. En fazla tekrar eden temaların “velinin beslenme listesine uymaması” ve “kantinde sağlıksız besinlerin satılması” olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Okul Sağlığı Uygulamalarını Olumsuz Etkileyen Faktörler

Tema	f
Velinin beslenme listesine uymaması	3
Kantinde sağlıksız besinlerin satılması	3
Öğretmenlerin ilkyardım uygulaması hakkında bilgilerinin olmaması	1
Velinin öğrencinin özbakımını desteklememesi	1

Tablo 5. Okul Sağlığı Uygulamalarını Olumsuz Etkileyen Faktörler (Devamı)

Okul dışında satılan gıdalar	1
Okul sütünün gaz yapması	1
Kapalı spor salonunun olmaması	1
Velilerin seminerlere katılmaması	1
İlkokulda beden eğitimi öğretmenin olmaması	1
Yemekhane yemeklerinin kötü olması	1

Velinin beslenme listesine uymaması ile ilgili olarak öğretmenler DD okulunda velinin kahvaltı yaptırmadığını belirtirken, özel okulda istenmemesine rağmen öğrencinin kahvaltı ederek okula getirildiğini belirtmektedir.

Araştırmanın 5. sorusu “Okul sağlığı uygulamalarının okulun devlet okulu ya da özel okul olmasına göre farklılık gösterip göstermediği”dir. Katılımcıların verdiği yanıtlar Tablo 6’da görüldüğü gibi 7 tema altında toplanmıştır. En fazla tekrar eden temaların “özel ve devlet okulunda sağlık personelinin bulunurluğu” ve “özel ve devlet okulunda kapalı spor salonunun bulunurluğu” olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Okul Sağlığı Uygulamalarında Okulun Devlet Okulu ya da Özel Okul Olmasına Göre Farklılaşan Durumlar

Tema	f
Özel okulda hemşire ve haftanın belirli günlerinde doktor bulunurken; devlet okulunda bulunmaması	4
Özel okullarda kapalı spor salonu mutlaka bulunurken, devlet okullarının ise bazılarında kapalı spor salonunun olması	3
Özel okulda (ilkokul çağında) tüm ara ve ana öğünlerde zorunlu ve sağlıklı beslenme yapılırken; Devlet okullarının yalnızca küçük bir kısmında (daha çok avantajlı devlet okullarında) yemekhane hizmetinin ücret karşılığında sunulması	3
Özel okullarda ilkokul düzeyinde beden eğitimi öğretmeni bulunmakta iken; devlet okullarında ilkokul düzeyinde beden eğitimi öğretmenin bulunmaması	2
Özel okullardaki öğrencilerin özbakım becerileri tam olduğu için bu alanda çalışmalar yapılmaz ve Avantajlı devlet okullarında özbakım çalışmalarına gerek görülmezken; dezavantajlı devlet okullarında özbakım becerisi çalışmalarına ağırlık verilmesi,	2
Özel okulda veli okul sağlığı konularında okula ve öğretmene müdahale ederken; Devlet okullarında veli müdahalesinin az olması ya da hiç olmaması,	1
Devlet okullarında beslenme ve hijyen çalışmalarına daha fazla ağırlık verilirken; Özel okullarda beslenme ve hijyen temel şartlarının var olduğu ve bu alanda ek çalışmaların yapılmadığı.	1

Sonuç olarak özel okul, avantajlı devlet ve dezavantajlı devlet okullarının öğrenci ve veli profilinin, beklenti ve ihtiyaçlarının farklı olması okul sağlığı uygulamalarında fark yaratmaktadır.

Araştırmanın 6. sorusu “okul sağlığı uygulamaları okulun sosyoekonomik açıdan dezavantajlı bölgede ya da avantajlı bölgede olmasına göre farklılık göstermediği”dir. Katılımcıların verdiği yanıtlar Tablo 7’de görüldüğü gibi 3 tema altında toplanmıştır.

Tablo 7. Okul Sağlığı Uygulamalarında Okulun Sosyoekonomik Açından Dezavantajlı Bölgede ya da Avantajlı Bölgede Olmasına Göre Farklılaşan Durumlar

Tema	f
Dezavantajlı devlet okulunda okul sağlığı uygulamalarının diğer 2 okul türüne (avantajlı devlet ve özel okul) göre çok daha yoğun yapılmakta,	4
Dezavantajlı okuldan, avantajlı devlet okuluna ve özel okula doğru gittikçe katılımcıların görüşme sırasında kullandıkları kelime sayısının düşmekte,	3
Her iki sosyoekonomik düzeyde benzer kaynaklı sorunlar farklı şekilde gözlenmektedir. Bir tarafta kahvaltı hazırlamayan veli, diğer tarafta ise hazırlamaması istenmesine rağmen çocuğunu kahvaltı yaptıran veli bulunmaktadır.	1

Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın bulguları katılımcıların “okul sağlığı” kavramını “öğrenci sağlığı”na yakın tanımladıklarını göstermektedir. Bunun yanında yapılan çalışmaların da öğrenci sağlığı ağırlıklı olduğu görülmektedir. Öğrenci sağlığı uygulamalarında daha çok özbakım becerilerini geliştirme ve beslenme gibi sağlığı korumayı, geliştirmeyi hedefleyen çalışmalara ağırlık verildiği; okula kayıt muayenesi, aralıklı fizik muayeneler, bulaşıcı hastalıklarla savaş, kazaları önleme ve ilkyardım çalışmalarına ise yer verilmediği görülmektedir. Okullarda ilkyardım eğitimi almış olan öğretmen nerede ise hiç yoktur.

“Okul sağlığı” tanımlamasında “öğrenci sağlığı” sonrasında en çok ifade edilen boyut okul çevresidir. Mutfak ve yemekhanenin uygunluğu, binası, etrafı, toplumsal çevresi, alt yapı kurumları, oyun alanları, çöplerin yok edilmesi, tuvaletler, ısıtma ve havalandırma, aydınlatma, sıralar ve sınıfların büyüklüğü gibi konuların tüm katılımcı okullarda önemsendiği ve bu alanda etkili çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Dezavantajlı Devlet okulunda bile okul idaresinin üstün gayretleri ile sponsorlar bulunarak fiziksel koşulların iyileştirildiği görülmüştür.

Okul sağlığı tanımlamalarında ve çalışmalarında yetersiz olduğu tespit edilen iki temel alan sağlık eğitimi ve çalışan sağlığıdır. Sağlık eğitiminin öğrenci, öğret-

men, diğer okul çalışanları ve veliler olmak üzere başlıca dört grubu hedeflemektedir. Bu eğitimlerin sağlık çalışanları tarafından verilmesi gerekmektedir. Ancak bizim araştırmamızda sağlık eğitiminin yalnızca özel okul hemşiresi tarafından öğrencilere verildiği, devlet okullarında ise sağlık uzmanı desteğinin olmadığı görülmüştür. Velilere, okul çalışanına yönelik sağlık eğitimi çalışmaları yapılmamaktadır.

Okul çalışanlarının sağlığı ile ilgili tek çalışma avantajlı devlet okulunda yapılmıştır. Okul idaresinin gayreti ile bir özel hastanenin sponsorluğunda öğretmenlere ve diğer çalışanlara sağlık taraması yaptırılmıştır. Çalışan sağlığının korunması ya da iyileştirilmesi ile ilgili sistemli çalışmaların olmadığı görülmektedir.

Katılımcılar okullarda yaygın olarak gerçekleştirilen okul sağlığı uygulamalarını “fiziksel aktiviteler”, “beslenme takibi” ve “sağlık taramaları” olarak belirtmiş; bunlar arasında en başarılı olarak da “fiziksel aktiviteler”i seçmişlerdir. Okul sağlığı uygulamalarını olumsuz etkileyen faktörler arasında da ilk sıralarda “velinin beslenme listesine uymaması” ve “kantinde sağlıksız besinlerin satılması” nı belirtmişlerdir. Okullarda uygulanan beslenme programları, çocukların eğitime katılma potansiyelini, akademik performansını ve yaşam kalitesini artırır (Yabancı, 2011). Çocuklara sağlıklı bir gelecek sağlamak için okul temelli beslenme eğitimi programlarına ulusal olarak öncelik verilmelidir. Okul beslenme programlarının, hükümetler, toplum liderleri, doktor, diyetisyen, hemşire, öğretmen ve ailelerin katılımıyla, uygulanması ve devamı sağlanmalıdır.

Okul sağlığı programlarında sebze meyve tüketiminin artırılması, yağ içeriği yüksek olan besinlerin ve şekerli içeceklerin tüketiminin azaltılması, su tüketiminin artırılması, porsiyonların miktarları ayarlanması, televizyon izleme süresinin azaltılması hedeflenmelidir. Beslenme ve fiziksel aktivite için davranış değişikliği yapmaya yönelik aktiviteler desteklenmelidir. Sağlıklı beslenme ve sürekli fiziksel aktivite için toplum katılımı sağlanmalı, devlet politikaları oluşturulmalıdır. Okullarda büyüme ve gelişmenin izlenmesi için, her yarıyılıda vücut ağırlığı ve boy uzunluğu ölçülerek kaydedilmeli ve değerlendirilmelidir.

Araştırmanın en temel bulgusu okul sağlığı uygulamalarının okulun türüne, okulun bulunduğu yerleşim yerindeki sosyoekonomik düzeyine göre farklılık gösterdiğidir. Dezavantajlı bölgede bulunan devlet okulunda çalışanlar, beslenme ve özbakım becerileri başta olmak üzere okul sağlığı uygulamaları konusunda çok daha yoğun çalışırken; avantajlı bölgede bulunan devlet okulu ile özel okulda bu becerilerin aileden kazanılarak geldiği, aile desteğinin çok daha fazla olduğu görülmektedir. Özdemir ve arkadaşları (2005) çocukların yaşlarının artmasıyla birlikte, sosyoekonomik düzeyi düşük okula devam edenlerde, ailesinin gelir düzeyi düşük olanlarda zayıflığın; sosyoekonomik düzeyi düşük okula devam edenlerde,

gecekondu oturanlarda, halen paraziti ve anemisi olanlarda, babası daha az eğitim görmüş olanlarda ve ailesinin gelir düzeyi düşük olanlarda bodurluğun istatistiksel olarak da daha fazla oranlarda görüldüğü saptanmıştır.

Hemşire olmaması, kantinde satılan gıdaların sağlıklı beslenmeyi desteklememesi ve ilkokullarda beden eğitimi öğretmenin olmaması devlet okullarının en temel yetersizlik alanları olarak görülmektedir. Özel okul örneğinde ise okul hemşiresinin varlığı ile gelişim ve sağlık takibinin daha etkili yapıldığı, ilkokul öğrencilerinin okulda iki ana iki ara olmak üzere dört öğün yemek yiyerek daha sağlıklı beslendikleri görülmektedir. Özel okullarda okul sağlığı alanında en sık görülen güçlük, öğrencilerini odaklanma problemlerinin olması ve ailelerin bu durumu kabul etmeyerek, destek almayı reddetmesidir.

Ceylan ve Turan (2009) ilköğretim okulunda okuyan 1071 öğrencinin görme, ağız-diş sağlığı, baş biti ve büyüme sorunlarını belirlemek, belirlenen sorunlara yönelik danışmanlık yapmak ve sağlık eğitimi amacı ile yaptıkları çalışmada; okul hemşirelerinin öğrencilerin büyüme ve gelişmelerini izlemede, sağlıklarını geliştirmede, var olan ve potansiyel sağlık problemlerini belirlemede olumlu rolleri olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak Türkiye’de okul sağlığı alanında uygulamada yetersizliklerin olduğu, mevcut örnek uygulamaların ise bir sistem dâhilinde değil; okul yöneticileri ile öğretmenlerin gayretleri ve inisiyatifleri ile sağlandığı görülmüştür. Milli Eğitim Bakanlığı Güvenli Okul, Beslenme Dostu Okul, Beyaz Bayrak Programı gibi pek çok proje ile okullar için özendirici olmaya çalışmaktadır. Ancak okul sağlığı okul idarecilerinin inisiyatifine ve sponsor bulma çabalarına bırakılamayacak kadar önemli uygulamaları içermektedir. Daha kapsamlı okul sağlığı programlarının geliştirilerek tüm okullarda uygulamasının zorunlu hale getirilmesi, bunun için insan kaynağı başta olmak üzere tüm kaynakların sağlanması, öğretmen eğitimi çalışmaları başta olmak üzere farkındalık ve uygulama çalışmalarına ağırlık verilmesi, çalışan sağlığı taramalarının zorunlu hale getirilmesi ve tüm bu çalışmaların Sağlık Bakanlığı ile işbirliği içerisinde gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Tam ya da yarı zamanlı okul hemşiresi ile ilkokul düzeyinde beden eğitimi öğretmeni istihdamının da okul sağlığı çalışmalarını çok olumlu etkileyeceği düşünülmektedir. Okul sağlığı programları geliştirilirken, tüm okulların ihtiyaçlarını kapsayacak ve okulların özelliklerine göre farklılaştırılabilecek nitelikte olmasına özen gösterilmelidir. Yapılacak çalışmaların okullarda kurulacak okul sağlığı ekipleri tarafından okulun ihtiyaçları gözetilerek planlanması ve koordinasyonunun bu ekipçe sağlanması önerilmektedir.

Kaynakça

- Akış, N., Aydın, N. & Aksu, H. (2003). Bursa ili Orhangazi ilçesi merkez ilköğretim okullarında öğrencilerin sağlık durumlarının değerlendirilmesi, *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 13 (3): 42-45
- Aydemir, G. (1991) İlkokul çağı çocuklarda ağız diş sağlığı durumu ve diş fırçalama tekniği ile ilgili uygulamaların belirlenmesi, II. Halk Sağlığı Günleri, Çocuk Sağlığı, 20-22 Mayıs, Bursa.
- Aydın, İ. (2006). Sosyal bilimlerde araştırmadan yayına etik değerler. *Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık, I. Ulusal Kurultay Bildirileri*.
- Baranowski T, Mendlein J, Resnicow K, Frank E, Weber-Cullen K & Baranowski J. (2000). Physical activity and nutrition in children and youth: an overview of obesity prevention. *Prev Med*. 31: S1-10. 2
- Brener, N. D., Demissie, Z., Foti, K., McManus, T., Shanklin, S. L., Hawkins, J., & Kann, L. (2011). School Health Profiles 2010: Characteristics of Health Programs among Secondary Schools in Selected US Sites. *Centers for Disease Control and Prevention*.
- Başar, R. P. (2008). *Aydında iki ilköğretim okulunda okul sağlığı hizmetleri ve yeni bir model geliştirilmesi* (Doctoral dissertation, Adnan Menderes Üniversitesi, Tıp Fakültesi).
- Ceylan, S., & Turan, T. (2009). Bir ilköğretim okulunda okul sağlığı hemşireliği uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(12), 36-49.
- Genç, Ü. (2009). Samsun il merkezindeki lise ve dengi okullarda çalışan öğretmenlerin ilk yardım konusundaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Gift, H. C., & Atchison, K. A. (1995). Oral health, health, and health-related quality of life. *Medical care*, NS57-NS77.
- Gündüz, S., & Albayrak, H. M. (2014). Okul sağlığında neredeyiz? *Ankara Medical Journal*, 14(1), 29-33.
- Halmatov, M. & Okur Akçay, N. (2014). Okul öncesi eğitim kurumlarında sağlık: bir durum tespiti (Ağrı ili örneği). *Journal of International Social Research*, 7(35), 556-561.
- Hackett, P. M. W., & Schwarzenbach, B. (2016). Ethnographic caveats. In P. M. W. Hackett (Ed.), *Qualitative research methods in consumer psychology: Ethnography and culture* (pp. 53-66). New York, NY, London: Routledge
- Kabakçı Yurdakul, I. (2016). Nitel veri analizinin temelleri. Işıl Kabakçı Yurdakul Editör, *Nitel veri analizinde adım adım NVivo kullanımı* (s.1-21). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karasar, N. (2009) Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel Yayın.
- Kılınç, U. K. (2007). Sosyal bilimler alanında gömülü teori yaklaşımı. *İçinde Yüksel, A., Mil., B. ve Bilim, Y., Nitel Araştırma: Neden, Niçin, Nasıl, Detay Yayın, Ankara*, 122-131.
- Küçüksüleymanoğlu, R. (1999). Öğrencilerin Bakış Açısından Sağlığı Geliştiren Okullar Ağı Projesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 65-84.
- Lister-Sharp D, Chapman S, Stewart-Brown S & Sowden A. (1999) Health promoting schools and health promotion in schools: Two systematic reviews. *Health Technol Assess*, 3(22):1-207
- Nahçıvan, N., Erdoğan, S. & Çalışkan, M. (2000). Bir ilköğretim okulunda okul sağlığı hemşireliği uygulamalarının değerlendirilmesi, *Hemşirelik Forumu*, 3 (4) :10-16.
- Özdemir, O., Erçevik, E. & Çalışkan, D. (2005). Farklı sosyoekonomik düzeye sahip iki ilköğretim okulunda öğrencilerin büyümelerinin değerlendirilmesi, *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 58(01), 23-29.
- Sağlık Bakanlığı (2008). *Sağlık Hizmetlerinde Okul Sağlığı Kitabı*, Ankara.

- Soslu, R., Özkan, A. & Elçi, G. (2018). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin epilepsiye ilişkin bilgi düzeylerinin incelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13 (1), 106-51
- Soyluoğlu, B. (2003). Çağdaş sağlık anlayışı. Erişim: <http://www.bilkent.edu.tr/~bilheal/aykonu/Ay2003/kasim03/cagdassaglik.html>.
- Stewart-Brown S. (2008) What is the evidence on school health promotion in improving health or preventing disease and, specifically, what is the effectiveness of the health promoting schools approach? Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2006. *Health Evidence Network Report*. Available at: <http://www.euro.who.int/document/e88185.pdf> (Accessed September 16, 2008).
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılacak nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 6(4), 543-559.
- Ulutaşdemir, N., Balsak, H., Çopur, E. Ö. & Demiroğlu, N. (2016). Halk Sağlığı Hemşireliğinin Bir Dalı: Okul Sağlığı Hemşireliği. *Türkiye Klinikleri J Public Health Nurs-Special Topics*, 2(1), 121-4.
- Veugelers, P. J. & Schwartz, M. E. (2010). Comprehensive school health in Canada. *Canadian Journal of Public Health/Revue Canadienne de Sante Publique*, S5-S8.
- Vince-Whitman C, Aldinger C, Levinger B & Birdhistle I. (2000). Thematic studies. School health and nutrition. *World Education Forum*, Dakar, Senegal: UNESCO.
- Yabancı, N. (2011). Okul Sağlığı ve Beslenme Programları. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 10(3).
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.